

*Микола Сенченко,
директор Книжкової палати України,
професор*

Принцип Ле Шательє

У 1960-х роках, працюючи в галузі біоніки, я моделював зорову систему людини. Це був надзвичайно "модний" тоді напрям науки не лише в Харківському інституті радіоелектроніки, де я навчався в заочній аспірантурі, а й в Україні загалом. Відділом "біологічної кібернетики", який діяв у Києві в Інституті кібернетики АН УРСР, керував відомий учений, академік Микола Михайлович Амосов, книгою якого "Думки і серце" наукова молодь того часу зачитувалася.

Коли я робив доповідь у цьому відділі, М. Амосов звернув увагу на те, що мої моделі зорової системи людини описують зір як відособлену від неї систему. Це було надзвичайно серйозне застереження, адже я розумів, що мої моделі не ідеальні й усі процеси в живих організмах перебувають у постійному зв'язку і обумовлюють їх функціонування.

Застереження М. Амосова змусило мене залишити біоніку й працювати над моделюванням динамічних систем. На неодноразові запитання, чому я припинив займатися біонікою, я так і не пояснив Миколі Михайловичу справжню причину відходу від біологічних систем, що було пов'язано саме з його зауваженнями.

Проте заняття біонікою не пройшли дарма (ще одне підтвердження взаємозв'язку процесів у реальному житті): окремі моделі й технології дослідження я переніс на соціальні системи і вже 1966 року мимоволі розпочав аналізувати події, які відбувалися в житті та мали вплив на мою кар'єру. Так мене вразили застереження М. Амосова. Великий був хірург і вчений.

Першим результатом моїх спостережень було те, що, звертаючи увагу на людей, які оточують мене, і передусім на безпосереднє керівництво, я

помітив певну закономірність. Кожну людину, яка заподіяла мені зло, надалі наздоганяла помста. І що більше я страждав від несправедливого ставлення до себе, то більші випробування зносила людина, яка завдавала мені шкоди.

Не зупинятимуся на окремих епізодах, а розповім про той, що стався з президентом Національної академії наук України Б. Патonom влітку 1992 року і надзвичайно мене вразив. Приблизно за місяць до події Б. Патон ініціював моє звільнення з посади директора Центральної наукової бібліотеки АН УРСР імені В. І. Вернадського.

Слід додати, що саме він запросив мене на цю посаду 1985 року, коли бібліотека перебувала в критичному стані. Будівництво нового приміщення на Московській площі тривало понад 12 років, і перспективи його завершення були доволі неясними. Якщо до цього додати кілька томів анонімок на колишнє керівництво бібліотеки, нагальну потребу комп'ютеризації та інші проблеми, то стає зрозумілим рішення Президії Академії наук кардинально змінити ситуацію. Тоді й запросили мене як фахівця в галузі обчислювальної техніки та керівника з досвідом будівництва, створення й управління найкращим обчислювальним центром серед ВНЗ Радянського Союзу. За неповних 3,5 року було закінчено спорудження нової будівлі, куди перевезено 7 млн томів літератури, фактично відкрито нову бібліотеку, оснащену комп'ютерною технікою, — на той час найбільшу за площею в Європі.

Ця робота потребувала від мене великих зусиль, а успіхи викликали заздрість у багатьох директорів академічних інститутів. Тоді я був наймолодшим директором науково-дослідного інституту (такий статус отримала бібліотека 1988 року) і, мабуть, занадто енергійним. Відтак серед спів-

робітників Президії Академії наук стали поширюватися чутки щодо продажу літератури з фондів бібліотеки, а згодом Б. Патон відверто сказав, щоб я писав заяву про звільнення. Після розмови віч-на-віч в його кабінеті на вул. Володимирській я звільнився з посади директора бібліотеки та зайнявся приватним бізнесом. Водночас надто сильно переживав своє звільнення, звинувачуючи в несправедливому ставленні до мене саме Б. Патона (адже в тій приватній розмові я присягнувся, що всі його звинувачення безпідставні).

Це був червень 1992 року, а за два місяці дізнався, що Б. Патон, катаючись на водних лижах, потрапив ногою під затоплене дерево й сильно постраждав. Саме тоді я розпочав думати про нову роботу, припинив звинувачувати Б. Патона й уважно стежив за його одужанням. Це сильної волі людина. З металевим шарніром у стегновій кістці він щодня проходив кілька кілометрів, розробляючи ногу, чим викликав пошану лікарів.

Скажете, що це випадковий збіг обставин. Ні! Якщо додати до цього передчасну смерть окремих людей з оточення Б. Патона, які доносили йому чутки про мою "торгівлю" бібліотечними книгами, то виявляється певна закономірність, що демонструє дію принципу Ле Шательє на практиці. Можу навести ще чимало аналогічних прикладів із власного життя, але й цього епізоду, думаю, досить. Перейдемо до теми статті.

Гендлярсько-лихварська еліта, яка захопила владу в Україні, зруйнувала її економіку, привласнила національні багатства, привела до масового зубожіння населення, знищує інтелектуальний потенціал країни, загалом, зрадила український народ, сприяючи його новому геноциду. Відкрито говориться про ще більше скорочення населення найближчими десятиліттями. Надто багато людей ставлять собі запитання: а що ж буде далі? Що нас чекає? Принципова відповідь, як не дивно, міститься в традиційних релігіях, що в окремих аспектах випередили науковий аналіз громадських процесів.

Саме у традиційних релігіях було порушено проблему покарання. Відповідно до релігійних принципів, на грішників, які скоїли злочин, неминуче чекає покарання. По суті, релігії — це вираження багатотисячолетніх спостережень за взаєминими людьми, їхньою поведінкою, цілеспрямованістю. Багато релігійних положень є практичними висновками з досвіду. За сотні років у цій сфері відбулося не так вже й багато якісних змін, основи взаємин збереглися.

Залишаючи осторонь питання існування вищих сил, розглянемо таку проблему. Люди завжди спостерігали дію сил покарання, яке часто надходило з несподіваного боку і начебто прямо не стосувалося скоєного вчинку. Водночас цей принцип працював не завжди, провокуючи запитання: чому Бог допустить Зло на Землі?

Якщо внаслідок певних дій різко порушується звичний лад, виникають побічні процеси, то такі зміни можна пояснити за допомогою принципу Ле Шательє. Він дає змогу науково обґрунтувати низку явищ, пов'язуючи їх з релігією, тоді як численні дослідники вважають такі події безглуздими. Інакше кажучи, йдеться про раціональний бік проблеми покарання, що не обмежується суто релігійним складником, а має наукову основу.

Принцип Ле Шательє, в якому закладено надзвичайно глибокий внутрішній зміст, часто формулюють доволі розпливчато. Його можна визначити так: "Дія зовнішньої сили на складну систему спричиняє в ній процеси, які намагаються послабити дію зовнішньої сили" [1]. Цей принцип окремі автори розглядають як постулат термодинаміки систем, що перебувають у рівновазі.

Суспільство є надскладною системою, що має численні ступені свободи й знаходиться в стані квазірівноваги. Під час впливу на цей стан або на певний ступінь свободи виникають побічні процеси, які компенсують інші ступені свободи, а загалом цей стан квазірівноваги зберігається. Побічні процеси часто бувають несподіваними та непередбачуваними, на них не звертають увагу, але з часом вони можуть стати пріоритетними й визначальними. Ці побічні процеси багато в чому й визначає принцип Ле Шательє, який відіграє важливу роль в прогнозуванні та слугує вагомим інструментом при дослідженні надскладних систем. Слід зауважити, що застосування цього принципу потребує вдосконалення не лише у сфері громадських, а й фізичних наук.

Аналізуючи події, які відбуваються, люди (зокрема й представники владних структур) часто абстрагуються від побічних процесів. Проте в надскладних системах (біологічних, соціальних, економічних) вони неминучі. Згодом побічні процеси можуть виходити на передній план і мати вирішальне значення. Проблеми побічних явищ належить одне із найважливіших місць, якщо йдеться про здоров'я людей. Так, алкоголь піднімає настрій, це неодмінний атрибут дружньої зустрічі, великої компанії. Однак його побічні дії добре відомі. Для визначення побічних дій ліків проводять численні дослідження й випробування, зокрема застосування низки препаратів суворо обмежено, а іноді потребує певних заходів для зменшення побічної дії.

Якщо при виробництві ліків намагаються передбачити негативні побічні дії та запропонувати способи їх послаблення, то при проведенні соціальних заходів цього зазвичай не роблять. Побічні наслідки найчастіше виявляються несподівано. Такі явища люди спостерігали ще в давнину й трактували їх як покарання вищих сил.

Глобальна пастка для української псевдоеліти

Коли зазначають про єдиний економічний, політико-правовий, інформаційно-освітній простір нації, мають на увазі неподільні універсалиї, що

спільно утворюють інфраструктуру національного розвитку та канву народної долі. Сучасна глобалізація вперше в історії людства зазіхнула на ці основи колективної долі й ідентичності, допускаючи тотальну приватизацію, що виключає, власне, постановку питання про національну ідею, національні інтереси, національні пріоритети, національну безпеку тощо.

Водночас у жодної людини не залишається сумнівів у тому, що в процесі реалізації приватизації "верхи" й "низи" суспільства заздалегідь були в нерівних умовах. Тотальними приватизаторами вже не лише економічних, а й географічних, соціальних, культурних багатств є псевдо- та ксеноеліта, яка захопила владу. Атомізація народу, перетвореного в розділену масу індивідумів, потрібна не для того, аби він долучився до захопливої епопеї тотального розграбування, а щоб не чинив опору цьому руйнуванню та розкраданню.

Процедури та критерії відмінності невідчужуваного національного надбання від того, що може підлягати приватизації й комерціалізації, оголошуються недійсними! Недаремно ж приватизації підлягала Книжкова палата України з Державним архівом друкованої продукції, яка збиралася й зберігалася впродовж майже 100 років.

Водночас важливо не випускати з уваги ті факти, що досі залишаються невідомими майже всім приватизаторам України. Суть у тому, що американізація світу, яка супроводжує становлення глобального відкритого суспільства, означає, що національні проекти тотальної приватизації — це лише тимчасовий, перехідний етап. Владні еліти незахідного світу тільки для того роблять приватними власниками матеріальних і нематеріальних багатств нації, щоб вони як власники, котрі ні перед ким не звітують, могли продати свою власність справжньому хазяїну світу, в якого є чим платити. Само собою зрозуміло, що придбати за реальною ціною все багатство планети, помножене на працю народів світу, США не зможуть. Отже, глобалізація допускає гру на пониження, яка передбачає два етапи.

На першому етапі жадібна місцева псевдоеліта за безцінь скуповує національне надбання — не за реальною ціною, а за "конвенційною", встановленою владною елітою, пов'язаною круговою порукою.

На другому етапі головний утримувач доларів скуповує у цих "верхів" роздроблене й знецінене національне багатство не так за ринкову ціну, як за політичну, пов'язану з гарантіями особистої безпеки та збереження таємних закордонних рахунків.

При цьому не слід виключати й третього етапу — приватизації цих рахунків світовою закулісою завдяки махінаціям із фінансово-кредитною системою.

Чому торг між націями та владними приватизаторами відбувається в нерівних, "неринкових" умовах, зрозуміло: влада завжди конвертується в

привілеї, і що менший контроль влади, то більше у неї привілеїв. Однак подальший торг між новоспеченими тубільними власниками та головним "покупцем" планетарних багатств, проходить у настільки ж нерівних умовах. Річ у тому, що в процесі глобалізації виявляються підірваними не лише умови нормального існування народів, а й умови нормального існування та функціонування національних еліт. Уся інфраструктура влади, її вплив, можливість ухвалення справжніх, а не декоративних рішень, її інформаційне забезпечення, що наділені престижем та іншими знаками "залучення" до влади, сьогодні не підконтрольні місцевій владі й регулюються центрами глобальної влади.

У цих умовах "товарний обмін" між зазначеними центрами та псевдоелітами на місцях, які не мають підтримки знизу, реально не може відбуватися за законами конкурентного ринку. Тут одна сторона диктує власні ціну й умови, інша вимушена погодитися. Отже, те, що називають глобальним відкритим суспільством, насправді виявляється експропріаторською системою, яка забезпечує передачу незахищеного та знеціненого національного багатства в руки тих, хто контролює не лише доларові потоки, а й усю сучасну інфраструктуру цивілізації. Найважливіший момент полягає в тому, щоб зрозуміти нерозривний зв'язок між тубільними "реформами", які віддають усе національне надбання в руки владних приватизаторів, і глобальною "реформою", котра забезпечує подальший перехід цього надбання в руки справжніх хазяїв світу.

Механізм цього зв'язку доволі прозорий. Що незаконнішою є національна приватизація й що менш легітимна власність новоспечених олігархів, то менше в них підстав довіряти власному населенню й розраховувати на його лояльність. Однак страх перед своїм народом змушує шукати підтримки на стороні та всіляко догоджати тим, хто може гарантувати безпеку й визнання — залучення до еліти "громадян світу". Отже, виходить, що менш справедливо була оцінена національна власність, тобто вкрадена приватизаторами у народу, то більше вона знецінюється на глобальному ринку, де основним "покупцем" є наддержаво-переможець.

Награбоване багатство зазвичай і збувають за дешево. Про це ні на хвилину не повинні забувати українські й інші олігархи. Так діятиме принцип Ле Шательє — "оргзбройний" феномен, поширеною назвою якого сьогодні є "рахункократія". Його суть — в управлінні мотивацією елітних груп і фігур за допомогою загрози арештів та конфіскації зарубіжних рахунків і власності.

Список використаної літератури

1. Гилмор Р. Прикладная теория катастроф / Р. Гилмор. — Москва : Мир, 1984. — Кн. 1. — С. 233.